

אפשר לפרש משום שיכול להשיג כלים סדוקים בפחות, לכן אם משתמש בשלמים עובר בבל תשחית, ולפי זה אם אין בנמצא אלא כלים יקרים, שמא אין כאן השחתה שהרי מועיל הדבר לתינוק. אך יתכן שמכל מקום יש כאן מעשה של השחתה ואסור בכל אופן. וצ"ב.

אם מחמת סכנת עקרב – מותר. קשה הלא פשוט הדבר שפיקוח נפש דוחה אפילו אכילה ושתייה. ואפשר הכוונה שרשאי לילך למקומות שמצויים בהם עקרבים ולנעול מנעל, ואינו צריך להימנע ולישב בביתו (שפת אמת. וכן נראה לשמוע מדברי הטור סוס"י תריד).

דף עט

ככותבת שאמרו בגרעינתה או בלא גרעינתה. לפרש"י הספק הוא אם משערים בכותבת עם הגרעין או בלעדיו. והתוס' הקשו על כך מלשון המשנה 'כמוה וכגרעינתה', ואין במשמע לפרש 'כמוה או כגרעינתה' כי יש לנקוט את השיעור הקטן בשניהם. ופרשו הספק האם משערים בכותבת [וגרעינתה] עם גרעין נוסף, ו'וכגרעינתה' ששינונו היינו גרעין אחר נוסף, אם לאו, ו'וכגרעינתה' – היינו זה שבתוכה.

לפירוש זה צריך באור היכן משמע לרב אשי מ'גסה' לכלול גרעין נוסף. ושמא יש לפרש הספק האם פשוט המשנה 'ככותבת הגסה – כמוה וכגרעינתה' מתפרש שכותבת הגסה [בלא גרעין נוסף] היינו ככותבת רגילה עם גרעין נוסף, או שמא כותבת הגסה אינה גדולה כל כך כשיעור בינונית עם גרעין נוסף אלא פחותה משיעור זה [וכמוה וכגרעינתה' היינו גרעין שבתוכה]. וזהו שאמר רב אשי 'גסה איתמר, כל כמה דגסה' כלומר מסתבר ליתן שיעור מקסימלי לגסה שהיא כבינונית ועוד גרעין, ולא פחות (ומצינו כע"ז בברכות לט. ששיעור זית גדול בלא גרעין, גדול יותר מזית בינוני עם גרעין).

ולפי"ז לא קשה [על פירוש התוס'] מדוע לא נקט התנא לשון ברורה יותר: 'ככותבת הגסה ועוד גרעין' או בקיצור 'ככותבת הגסה וגרעינתה' – כי באמת אין להוסיף גרעין נוסף בכותבת הגסה.

עוד יש לפרש הספק; האם כשינונו 'כמוה וכגרעינתה' הכוונה היא לגסה ועוד גרעין, או לבינונית ועוד גרעין. ופרש רב אשי ממשמעות הלשון 'גסה איתמר' שעל אותה כותבת גסה שדיבר התנא, אמר 'כמוה וכגרעינתה'.

ויש מפרשים: 'בגרעינתה' – משערים אותה כמות שהיא שלמה עם הגרעין, והרי שיעור זה כולל את החלל שבין הבשר לגרעין, 'או בלא גרעינתה' – משערים בכותבת מעוכה שאין בתוכה גרעין, עם גרעין נפרד, ולפי זה אין חללה בכלל השיעור (כן פרשו המאירי והעיטור. וכן כיוונו לפרש בשפת אמת ובהדושים ובאורים. והנצי"ב פירש כן בדעת רש"י).

זקנים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתיה, בציר מהכי לא מיתבא דעתיה. בספר שפת-אמת דקדק מה ענינה של תוספת זו ולשם מה היא נצרכת, והלא שיעור כותבת נמסר הלכה למשה מסיני. וכתב, כיון שנסתפקו לעיל בשיעור זה אם בגרעינתה אם לאו, לכך נצרכת הסברה לומר שהשיעור תלוי בישוב הדעת, ומשום כך פשוט רב אשי 'גסה איתמר – כל כמה דגסה'.

לכאורה יש לפרש שההלכה נתקבלה שחיוב יוהכ"פ תלוי בשיעור ישוב הדעת [וההלכה מפרשת גדר 'לא תעונה' דהיינו אכילה שיש בה ישוב הדעת, וכמשמע בגמרא בסוכה ו. שכותבת דיוהכ"פ מהלכה למשה מסיני. וכן מפורש בשו"ת הריב"ש קסג], אך לא נמסר בהלכה כמה הוא שיעור זה. [וכן יש לומר לענין שיעור טומאת מגע בשרצים, שאמרו (בנויר גב.) 'בהם – עד שיגע במקצתן שהוא ככולן ושיעור חכמים בכעדשה'. ולשון דומה מצינו גם לענין כביצה לטומאת אוכלין (להלן פ.) 'שינו חכמים בשיעורן'. וצ"ע]. וע"ע בהגהות מהר"ץ חיות להלן פ. דרך אחרת.

עוד יש נפקותא בטעם זה של ישוב הדעת; לדברי רבי יוחנן ורב נחמן להלן (פ.א.), שלכך אכילה ושתיה אינם מצטרפים לשיעור חיוב, כי אין מתישבת דעתו של אדם בכך. עוד על נתינת טעמים בהלכה למשה מסיני – ע' במובא בפסחים לה:

(ע"ב) 'אמר רבי ירמיה: אין, שתי כותבות בלא גרעינתן לא הוו כביצה, כותבת הגסה וגרעינתה הוי יתירה מכביצה. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי, תרי קבי דתמרי חד קבא דקשייתא וסריח'. לכאורה משמע שלעולם גרעין התמרה גדול מבשר הפרי, ותמוה הלא עינינו רואות שאין הדבר כן. לכן נראה שכוונת הגמרא לומר שהכותבת הגסה עם גרעינתה, גדולה יותר משתי כותבות בינוניות. וכך גם מתפרש פתגם העם: שני קבים של תמרים בינוניים, פעמים שהם פחות ממידת הגרעינים של קב כותבת-הגסה (שפת אמת).

פירוש נוסף: ודאי הכותבת גדולה הרבה מהגרעין, בין בכותבות רגילות בין בכותבת הגסה, ולא על זה הנידון בגמרא, אלא השאלה היתה כיון שסתם כותבות קטנות בהרבה מכביצה ואף 'כותבת גסה' יש שפחותות מכביצה, אם כן מדוע התנא בבואו למסור שיעור שהוא גדול מכביצה נתן שיעור העלול להטעות, כי אמנם תימצא כותבת כזו שהיא יותר מכביצה אך הלא הרבה כותבות [גם גסות] קטנות מכביצה, והיה לו לתנא לומר בפירוש 'ותר מכביצה'. ועל זה אמר רבי ירמיה שאין זו תימא אם בחר התנא לשנות 'כותבת הגסה וגרעינתה' על יותר מכביצה. וסייעו רב פפא מכך שאנשים רגילים לומר שהגרעין גדול מן הכותבת אעפ"י שבודאי אינו כן – אף כאן, על משקל לשון בני אדם זה יכול התנא להשתמש במידה של 'כותבת הגסה וגרעינתה' על כמות יתרה משתי כותבות ללא גרעין (חדושים ובאורים).

יש להעיר שמפשוט דברי רש"י ור' אליקים ועוד משמע לפרש כפשוטו, שהגרעין עודף על הבשר, וצ"ע.

כן דרכו של רב פפא במקומות רבים בש"ס, להביא פתגמים ומשלים השגורים בפי העם – ע' במקומות המצוינים בסנהדרין זו. וכן מצוינו לרב פפא כמה מאמרים השייכים לתמרים ולשיכר, מענין אומנותו שמייצר שיכר היה. מצוין בשבת קמ.

'הא כביצה בעי סוכה... רבא אמר התם היינו טעמא משום דהו ליה פירי ופירי לא בעו סוכה...' ... ודוקא פת, אבל פירי לא בעי סוכה כדמסקינן בפרק בתרא דיומא, דקבע דידהו כאכילת עראי דפת. ורבינו מאיר היה נזהר מלאכול פירות חוץ לסוכה כי היה סובר להחמיר כהאי לישנא דפירי בעי סוכה. ומיהו נראה דמוכח התם דאפילו אי פירי בעי סוכה היינו כשקובע עצמו לאכילת פירות ואשמועינן דקבע דידהו הוי כאכילת עראי דפת, אבל באכילת עראי דפירי ליכא מאן דאסר' (לשון הרא"ש סוכה פ"ב ג).

מה שכתב להוכיח מסוגינתו שמדובר רק בקובע על הפירות, נראה שהראיה היא ממה שאמרו בהמשך 'ואכלנום אכילת עראי חוץ לסוכה, אכילת עראי אין אכילת קבע לא' – משמע שבאכילת עראי לדברי הכל פטור, גם אם פירי בעו סוכה. ולא משמע לו לפרש 'אכילת עראי' – בכביצה כי מסתמא משמע אפילו הרבה דרך עראי.

ואם תאמר א"כ מה מקשה הגמרא ממעשה שהביאו לריב"ז לטעום את התבשיל, יעמיד שמדובר באכילת עראי ולכך פטורים מלעלות לסוכה. ושמא היה משמע למקשה מסמיכות המעשים במשנה, שבאותו אופן שמדובר אצל ריב"ז ור"ג כך היה אצל ר' צדוק, ושם משמע לחייב בכביצה ועל כרחק בדקבע, ואילו כאן פוטרים בשתי כותבות. אך צ"ב הלא 'לטעום את התבשיל' מורה על אכילת עראי (ובמג"א תרלט סק"ו הקשה כע"ז). ושמא יש לומר שבכך שאמרו 'העלום לסוכה' עשאוהו קבע ושוב חייבים מן הדין בסוכה [כענין שאמרו (בברכות מב): 'כגון דאמרי ניויל וניכול לחמה ברוך פלן' הרי זו קביעות סעודה לענין שאחז מברך [כולם]].

וּאֹכֵלֶת זֶה אֹכִילָהּ, וּשְׁבַעַת זֶה שְׁתִּיהָ. נִתְבָּאָר בְּבִרְכוֹת מֵט.

דף פ

‘חוץ מטומאת אוכלין ששינה הכתוב במשמעו ושינו חכמים בשיעורו’ – שהיה לו לכתוב ‘כל אוכל אשר יבא עליו מים יטמא’ וכתב מכל האכל אשר יאכל – שינה בו להוציא מהשיעור שבכל מקום (עפ”י ר”ח).

משמע לכאורה ששיעור כביצה לטומאת אוכלין אינו כשאר שיעורין שהן מהלכה למשה מסיני אלא מדרשת הכתוב. ואולם ביוהכ”פ הוא מהלכה (ע’ סוכה ו) אעפ”י שמבוסס גם הוא על שינוי לשון הכתוב, וי”ל שההלכה מפרשת שיעור ישוב דעת וגדר ‘לא תעונה’ (כנ”ל עט). וא”כ י”ל אף בטומאת אוכלין ההלכה מפרשת שיעור אוכל הנאכל בבת אחת (לר’ אבהו) או לפרש באיזה אוכל הבא מן האוכל מדובר (לר’ אלעזר). וע”ע שיה יצחק.

ושמא י”ל שלכך אמרו ‘שיעורים של עונשין הלמ”מ’ כי הרבה משיעורי טומאה אינם הלכה גרידא אלא נסמכים על דרשה או טעם כלשהו כמו בכביצה לטומאת אוכלים, וכן לענין רביעית דם וכזית מן המת ושל נבלה, אמרו שהוא תחילת ברייתו של אדם או של בהמה (ע’ תוספתא ריש שביעית ואהלות ג, ב; רמב”ם טו”מ ב, ב. וע”ע פיה”מ לרמב”ם אהלות ב, ב). ואולם שיעור עצם כשיעורה הלמ”מ היא ואינה נסמכת על המקרא (ע’ סוכה ו. שבת קלב. ובהקדמת הרמב”ם לפירוש המשנה).

‘טומאת אוכלין כביצה מנלן...’. פירוט שיטות הראשונים בשיעור כביצה לטומאת אוכלים, אם נאמר רק לענין לטמא אחרים או גם לקבל טומאה בעצמו; מדאורייתא ומדרבנן; בחולין ובקדשים – ע’ במובא בזבחים לא קו.

‘שיעורו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת’. בספר מנחת ברוך הקשה על שיטת האחרונים (הצל”ח, החתם סופר ועוד) שהביצים שבזמננו נתקטנו במחצית מזמן הגמרא, כיצד יתכן שביטת הבליעה מחזיק שתי ביצים שבזמננו.

ו**כתב על כך החזון-איש** (קונטרס השיעורים או”ח לט, י): ‘הנה הביצה היא בלא קליפתה, ואין חילוק בין גדולה לקטנה אלא מעט, מפני שביצה הגדולה מתגדלת בכל שטחה וכטבע המעוקב שנכפל כמותה בתוספת מעט של הרחב האורך והרום, גם הבליעה מרוסק, וההבלעה נמשכת ומקרי’ בת אחת’ כל שנבלע בפעם אחת, ואין כאן תימא’.

‘האוכל חלב בזמן הזה צריך שיכתוב לו שיעור, שמא יבא בית דין אחר וירבה בשיעורין...’. יש לבאר: ודאי אין לחוש עתה שמא השיעורים הקבועים לנו ישתנו בעתיד ויתברר שהם מוטעים – שאין לך לילך אלא לפי השופט שבימיך כמו שדרשו רז”ל [ולכן האוכל כזית חלב בזמן המקדש – מביא חטאת, ואינו חושש שמא ישתנה השיעור ויתברר שלא אכל כשיעור חיוב. וכמו כן אדם אוכל מצה בשיעור כזית בינוני ואינו צריך להרבות באכילה מחשש שמא ישתנה השיעור] – אך לענין ההלכות הנוגעות לעתיד כגון כתיבה לצורך הבאת קרבן לכשייבנה המקדש, באלו יש מקום לחוש שמא באותה שעה יפסקו בית דין שיעור אחר (עפ”י שפת אמת ורש”ש, עע”ש).

– משמע בגמרא בכמה מקומות, וכן כתבו הפוסקים, שהעובר עבירה בשוגג בדבר שחייבים עליו חטאת, צריך לכתוב זאת על פנקסו כדי שאם ייבנה המקדש בימיו – ידע להביא קרבן על חטאו. [ואף